

*УДК 639.1 Ст. викл. О.Л. Кратюк, канд. біол. наук – Житомирський НАЕУ;
доц. П.Б. Хоєцький, канд. с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів*

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОЛЮВАННЯ

До 40-х років ХХ ст. у Західному регіоні України утверджувалися традиції елітарного полювання, у другій половині минулого століття – егалітарного. На початку ХХІ ст. у мисливському господарстві простежуються тенденції елітарності полювання. Створено близько 50 мисливських господарств з приватною формою власності.

Площа господарств незначна, становить понад 8 % від загальної площі мисливських угідь регіону.

Ключові слова: елітарність, Західний регіон України, мисливські звірі.

Перепади чисельності та незначна щільність багатьох видів мисливських звірів в Україні часто актуалізують проблему отримання фактичного права полювання. Дефіцитні види полювання існували, починаючи приблизно з X ст. Можливість брати участь у такому полюванні забезпечували представники політичної, адміністративної, фінансової влади, за декларації, зокрема конституційної, рівності людей. Такий розподіл набував соціально несприйнятливий характер. Непричетні до влади мисливці відповідали браконьерством, поглиблюючи дефіцитність ресурсів [8]. У замкненому колі цих взаємодій здійснювалось, з різним ступенем професіоналізму й успішності, управління популяціями мисливських звірів і птахів. Метою дослідження є аналіз реалізації права полювання в Україні, досвіду європейських і північноамериканських країн з функціонуванням елітарності та егалітарності системи користування мисливськими ресурсами.

Історія розвитку полювання може бути представлена як історія боротьби двох протилежних тенденцій – елітарної (корпоративної) і егалітарної (заснованої на всезагальності). Елітарна концепція організації полювання утвердилася в Європі, базується на правомірності персоніфікованого обмеження доступу громадян до полювання з боку інших громадян. Сучасне право доступу до полювання визначається приналежністю громадян до товариства (землевласники, членська організація та ін.) [8].

Становлення мисливських регалій і привілеїв панівних класів, а також боротьба з ними нижчих верств населення – процеси загальні для Європи. З огляду на значні соціальні зміни (революція), питання законодавчого затвердження елітарності або егалітарності полювання неодноразово обговорювали на найвищих рівнях державної влади. Революція робила право полювання всезагальним, потім настав протилежний рух. Громадські об'єднання мисливців, які утворилися після революції 1917 р., не приймали у свої члени представників "експлуататорських класів" (позбавлення права членства наставало після конституційного позбавлення виборчих прав) [8]. При цьому товариства обов'язково претендували:

- на отримання права полювання тільки через членство у громадському об'єднанні;
- на можливості довільної відмови у прийомі у члени товариства і виключення із нього.

Такі повноваження давали змогу товариствам мисливців регулювати персональний склад і чисельність користувачів права полювання.

Після Другої світової війни в Україні значна кількість зареєстрованих і незареєстрованих мисливців полювали, де кому заманеться, мисливські колективи працювали неорганізовано, приписних мисливських господарств не було, що призвело до істотного зменшення чисельності мисливських звірів. Так, перша таксація мисливських звірів у Волинській обл., проведена у 1958 р., встановила незначну чисельність мисливських звірів, зокрема: дикої свині нарахувалося 80-100 особин, козулі – 200-300 голів, зайця – 8-10 тис. [19]. Пе-

редбачені радянським законодавством органи управління мисливським господарством не мали значних штатів на місцях. Внаслідок знову відродилася ідея про оренду мисливських угідь товариствами мисливців на всій території СРСР. Тому, одним із основних питань ведення мисливського господарства у 50-х роках минулого століття в Україні було закріплення мисливських угідь за користувачами, організація приписних мисливських господарств. Передбачалося у кожній області 25-30 % мисливських угідь, переважно земель Держлісфонду, відвести для організації державних мисливських господарств республіканського й обласного значення, решту – для організації приписних мисливських господарств, громадських і кооперативних організацій [6]. До 1957 р. мисливські угіддя передавалися обласним радам Українського товариства мисливців і рибалок та окружним радам військових товариств мисливців, згодом – районним товариствам мисливців та великим колективам. Полювання дозволялося в мисливських угіддях, закріплених за користувачами, а у вільних угіддях полювання прирівнювалося до браконьєрства [14]. У 1957 р. в Україні організовано 142 приписних господарств (площа 1522 тис. га), у 1959 р. кількість господарств збільшилась до 337, а в 1960 р. – до 560 [5]. У 1968 р. в УТМР України було 551 приписне господарство площею понад 10 млн га і 34,7 млн га закріплених за майже 11 тис. колективів. Створення єдиного вертикально інтегрованого громадського об'єднання мисливців, за яким закріплювались угіддя, передбачало безконфліктність розподілу. Однак, незабаром почалася боротьба за угіддя між багатими (впливовими) і бідними товариствами. Мисливські колективи облвиконкомів займали угіддя районних товариств [10], міські товариства претендували на угіддя районних [2, 9, 11].

Обов'язковість членства у громадських об'єднаннях для отримання права на полювання була встановлена і послідовно проведена з другої половини 50-х років ХХ ст. У західних областях України, Білорусі, прибалтійських країнах, де елітарний підхід був традицією, примусове членство обернулося масовим виключенням мисливців із членів товариств. У Литві за три роки із членів товариств було виключено третину складу (5 тис. осіб), у Латвії в ході реєстрації членів республіканського мисливського товариства, проведеної з метою "покращення складу", було виключено (відмовлено у праві полювання), понад 40 % членів [17]. Товариства вирішували завдання повного охоплення мисливців до початку 70-х років ХХ ст. і тільки у 70-х роках відмовилося від планування збільшення чисельності членів товариства та прийняло тактику стримування кількості мисливців [4]. УТМР у 70-80-х роках минулого століття нараховувало понад 437 тис. членів. З метою зменшення чисельності мисливців, встановили граничну норму площі на одного мисливця (не менше 100 га угідь), підвищили вступні внески до 10 крб і щорічні членські внески до 8 крб. У середньому по країні площа мисливських угідь на одного мисливця була дещо більшою, ніж 100 га, у деяких областях, зокрема Закарпатській, була меншою (77 га), тому пропонували утримуватися від подальшого прийому нових членів до тих пір, поки площа угідь не буде відповідати нормі. Інструмент нової політики (наприклад, кандидатський стаж) і її ефективність вивчено недостатньо і не висвітлено у мисливській літературі. Річний кандидатський стаж ввели у деяких областях. Надалі приймати нового члена, замість вибулого, ре-

комендували після здачі мисливського мінімуму та проходження кандидатського терміну [18]. Первинним організаціям були доведені плани за кількістю членів, яких необхідно виключити із мисливського товариства. Адміністрація товариства намагалася знайти привід для позбавлення прав мисливця у користуванні рушницею, первинні організації з різного приводу зтягували прийом членських внесків, організацію трудової участі, а потім, з причини недотримання Статуту, виключала громадян із членів мисливських товариств [3]. Все це призвело до зменшення чисельності членів товариства.

Одним із основних формалізованих проявів елітарного підходу в Україні була масова організація мисливських господарств з обмеженим доступом. У 1956 р. в Україні організовано три заказники, один із них – Цуманський (Волинська обл.) – розташований у західному регіоні [7]. Загалом, станом на 1956 р., в Україні існувало 285 заказників, а наприкінці 50-х – понад 300 заказників, площею понад 2,5 млн га. У 1960 р. Рада Міністрів України затвердила "Положення про мисливське господарство УРСР", в якому зазначалося, що один із шляхів покращення ведення мисливського господарства, крім створення приписних мисливських господарств, полягав у створенні державних мисливських, лісомисливських та заповідно-мисливських господарств [5]. Основна мета – забезпечення мисливських потреб мисливців шляхом оренди мисливських угідь, право полювання в яких мали тільки члени товариств (і їх гості). Деякі українські заповідники (Кримський, Азово-Сиваський та ін.) були реорганізовані у заповідно-мисливські господарства [1]. Тут полювали лише вищі партійні керівники СРСР. Зокрема, у заповідно-мисливському господарстві "Залісся" полював лише перший секретар КПРС Л.І. Брежнев і закордонні гості, керівники соціалістичних країн (Хоннекер, Йосиф Броз Тіто, Чаушеску, Ф. Кастор та ін.). Зі середини 70-х років ХХ ст. різні відомства, міністерства, військові округи, обкоми і райкоми КПРС створювали державні мисливські заказники республіканського та обласного значення, а також заказники районного та місцевого значення. У Тернопільській області одним із мисливських угідь, де полював перший секретар обкому КПРС Тернопільської області, було Городницьке лісництво (тепер ПЗ "Медобори"). Площа заповідно-мисливського господарства у Чернівецькій області становила 33,7 тис. га, у Львівській області заповідно-мисливським господарством у 60-70-х роках минулого століття було господарство "Майдан" (66,6 тис. га). Були заповідно-мисливські господарства у Закарпатській області, зокрема: Бистра (41,0 тис. га), Добронь (4,5 тис. га), Чизай (1,8 тис. га) та ін. [15].

Одним із основних питань, як і раніше, так і зараз, є: персональне право полювання, право полювання на певній території, певні види дичини та ін. Виділення категорії "красної дичини", полювання на яку становило прерогативу панівних класів, у Західній Європі закріплювалось нормативно, в Україні належало представникам влади. У радянський період соціальний склад мисливців, які мали право на престижні, дефіцитні види полювання, не фіксували і не вивчали. Оскільки процедури реєстрації індивідуальних заявок у вітчизняній практиці не було, неможливо визначити величини попиту. Загалом, елітний характер легального полювання на деякі види мисливських звірів, а сучасний – на ратичні та ведмеда, не викликають сумніву. За свідченням лісової охорони, у

70-х роках ХХ ст. у Сколівських Бескидах щорічно восени на ведмедя полював Міністр лісового господарства України Б.М. Лук'янов.

США і Канада, які не зазнали самодержавства і диктатури, родової аристократії і знаті, у сучасний період істотно зняли расові конфлікти і класові суперечності. Егалітарна концепція, загальноприйнята у північноамериканських країнах, признає регулювання доступу до полювання прерогативою держави, при цьому функція останньої – забезпечення максимально вільного і рівного доступу до полювання претендентів. Право полювання не залежить від приналежності до корпорації, рівність доступу забезпечується використанням механізмів випадкового вибору претендентів.

Обидві концепції і відповідні практичні стратегії, що долають дисбаланс між попитом на полювання і його (недостатньою) пропозицією, здійснюються різними способами. Європейська схема забезпечує обмеження кількості мисливців, із них, які реально полюють і надалі займаються найпопулярнішими видами полювання. Північноамериканська система стимулює зростання кількості мисливців, обмежує їхню мисливську активність із дотриманням принципів рівності, які доповнюються міркуванням справедливості. Європейська схема надає кращі мисливські можливості соціально успішним, північноамериканська – рівні можливості кожному.

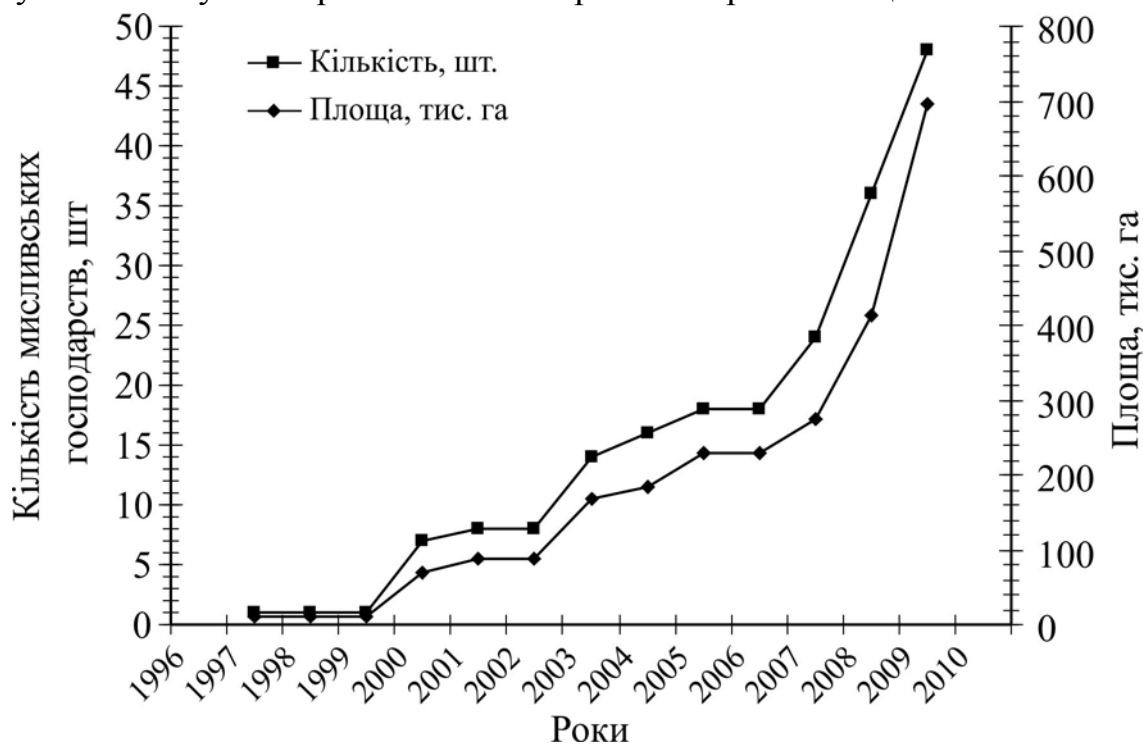
Головною метою системи лотерейного розподілу дефіцитних ліцензій є зняття соціального напруження під час збільшення дефіцитного мисливського ресурсу. Розіграші за ліцензіями на більшість ратичних звірів здійснюються у червні, ліцензії, які залишилися, поступають у вільний продаж у вересні. У північноамериканських країнах у випадку, якщо кількість мисливців, які бажають взяти участь у полюванні, перевищує кількість дичини, яку можна добути, то ліміт дичини розподіляється за допомогою лотереї. У засобах масової інформації публікується місце і дата проведення лотереї, видів полювання, мисливських ділянок, термінів відкриття і завершення сезону. Плата за участь у лотереї незначна і становить від 3 до 15 доларів.

Так, у провінції Нова Шотландія у 1999 р. 36,5 тис. претендентів розігрували 17,1 тис. ярликів (ліцензії) на велику дичину (2,1 претендента на 1 ярлик), у 2000 р. – 35,6 тис. претендентів на 25 тис. ярликів (1,4 до 1). У провінції Юкона у сезоні 2002-2003 рр. проводили лотереї на бізона, лося, карибу та ін. У Британській Колумбії система обмеженого доступу застосовувалася до полювання на ведмедя, бізона, карибу, лося, чорнохвостого і білохвостого оленів, лань та ін. У 2002 р. для мисливців провінції Альберта проводилося 22 лотереї. Перевагу в участі у лотереї мають мисливці, які бажають полювати групою (залежно від провінції – від 4 до 10 осіб). Перевага полюванням групи обґрунтовується як необхідність збереження соціально-культурних традицій групового полювання, так і намагання надати можливість участі у полюванні максимальній кількості мисливцям [8, 16].

Після лотереї всіх учасників письмово повідомляють про її результати і про посадових осіб, які організували і проводили лотерею. У деяких провінціях Канади у засобах масової інформації повідомляють результати з оголошенням прізвищ мисливців, які отримали ліцензії на добування звірів.

У 2002 р. у провінції Саскачевань чверть всіх ліцензій на чорнохвостого оленя, які призначалися для лотереї, розігрувались окремо серед юних мисливців (від 12 до 15 років). У випадку неправильного заповнення заяв молодим мисливцям продовжували термін і надавали можливість повторного подання заяв [8]. У Канаді ліцензії на добування звірів дешевші, ніж у США [16]. Тут ліцензія на добування ведмедя становить 300-400 доларів, лося, оленя – 300-400, бізона – 500-600 дол. [13].

Географічні та історичні реалії зумовлюють популярність у Західному регіоні України саме європейської концепції. Через об'єктивні особливості мисливського господарства будь-яке закріплення мисливських угідь за організацією, самостійно керуючи мисливським доступом, означає виникнення природної монополії. Законодавство не протидіє зловживанням домінуючим становищем на локальному мисливському ринку. Сучасне розширення спектра категорій довготривалого використання мисливських угідь із зростаючим значенням фінансових факторів актуалізує небезпеку сторічної давності можливості монополізування ринку мисливських послуг особам, які мають значні кошти. У сучасних умовах елітний характер полювання забезпечується, крім кращих угідь, які знаходяться в оренді приватних господарств, фінансовими механізмами. Зокрема, підвищенням цін на добування дичини, до рівня, який не може оплатити рядовий мисливець. У мисливському господарстві ТЗОВ ІКК "Універсал-Контракт" за добутого трофейного оленя платять 1 тис. дол. За добути самцю дикої свині платять штраф 1 тис. грн, а якщо її добув єгер, то йому не виплачують заробітної плати протягом трьох місяців.

Рис. Приватні мисливські господарства у Західному регіоні України

Із середини 90-х років ХХ ст. у регіоні появилися мисливські господарства, які належали товариствам з обмеженою відповідальністю, приватним особам та ін. Першими приватними мисливськими господарствами були МГ "Космечара" (Івано-Франківська обл.), МГ "Феміда-інтер" (Волинська обл.) та

ін. З 2007 р. створено понад 20 нових мисливських господарств приватної форми власності (рис.).

Однак, чисельність користувачів мисливських угідь з іншої формою власності становить понад 16 % від загальної чисельності мисливських господарств регіону, площа є незначною і становить понад 8 % від загальної площі мисливських угідь регіону.

Набувають поширення, зокрема у Рівненській області, укладання договору з мисливським господарством на спільне ведення справ без створення юридичної особи, за принципом мисливських клубів Англії [12]. Мисливський клуб вкладає кошти в розвиток господарства, а взамін отримує певну кількість ліцензій. Якщо збільшилось, внаслідок співпраці, поголів'я ратичних, то клуб отримує більше дозволів на добування звіра.

Література

1. **Борейко В.Е.** "Царские охоты". От Владимира Мономаха до Владимира Щербицкого / В.Е. Борейко. – К., 2000. – 95 с.
2. **Виноградов И.** Удовлетворить нужды охотников Подмосковья / И. Виноградов // Охота и охотничье хозяйство. – 1959. – № 1. – С. 20.
3. **Гарашук В.** Против необоснованных ограничений / В. Гарашук // Охота и охотничье хозяйство. – 1988. – № 4. – С. 2-3.
4. **Дежкин В.В.** Эколого-экономические методы и возможность их использования в охотничьих хозяйствах / В.В. Дежкин // Экономика, организация и использование охотничьих ресурсов РСФСР. – М. : Изд-во "Колос", 1981. – С. 164-188.
5. **Дурдин А.** Семилетний план украинских охотников / А. Дурдин // Охота и охотничье хозяйство. – 1960. – № 5. – С. 10-12.
6. **Крайнев Е.** В охотничьем хозяйстве Украины / Е. Крайнев // Охота и охотничье хозяйство. – 1961. – № 3. – С. 10-11.
7. **Крайнев Е.** Новые заказники на Украине / Е. Крайнев // Охота и охотничье хозяйство. – 1957. – № 7. – С. 63.
8. **Матвейчук С.П.** Канадский опыт обеспечения равнодоступности охотничьих ресурсов / С.П. Матвейчук // Охотоведение: Ежегодный научно-теоретический журнал ГНУ ВНИИОЗ им. проф. Б.М. Житкова РАСХН. – 2004. – № 2 (52). – С. 60-74 с.
9. **Недосеков А.** Правильно распределять охотничьи угодья / А. Недосеков // Охота и охотничье хозяйство. – 1960. – № 2. – С. 56.
10. **Нещеретов П.** Охотничий коллектив и приписные хозяйства / П. Нещеретов // Охота и охотничье хозяйство. – 1959. – № 2. – С. 59.
11. **Панкратов В.** Не каждый коллектив может вести хозяйство / В. Панкратов // Охота и охотничье хозяйство. – 1960. – № 2. – С. 10-11.
12. **Петелько В.** Охота в Англии / В. Петелько // Оружие и охота. – 2001. – № 4. – С. 39.
13. **Петелько В.** Охота в США / В. Петелько // Оружие и охота. – 2001. – № 5. – С. 39.
14. **Радчук В.** Так создаются охотничьи хозяйства на Украине / В. Радчук // Охота и охотничье хозяйство. – 1960. – № 8. – С. 1-3.
15. **Татаринов К.А.** Фауна хребетных заходов Украины / К.А. Татаринов // Экология, значення, охорона. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1973. – 254 с.
16. **Фокін Сергій.** Канада мисливська / Сергій Фокін // Лісовий і мисливський журнал. – № 1. – 2008. – С. 30-31.
17. **Холостов В.** В угодьях Литвы / В. Холостов // Охота и охотничье хозяйство. – 1959. – № 9. – С. 14-17.
18. **Шкабура П.** Нужды украинских охотников / П. Шкабура // Охота и охотничье хозяйство. – 1972. – № 7. – С. 1-2.
19. **Ярошук Е.** В лесах Волыни / Е. Ярошук // Охота и охотничье хозяйство. – 1969. – № 5. – С. 3-4.

Кратюк А.Л., Хоецкий П.Б. Социальное значение охоты

До 40-х годов XX ст. в Западном регионе Украины утверждались традиции элитарной охоты, во второй половине прошлого века – эгалитарной. В начале XXI в. в

охотничьем хозяйстве прослеживаются тенденции элитарности охоты. Роздано около 50 охотничьих хозяйств с частной формой собственности. Площадь хозяйств незначительна, составляет свыше 8 % от общей площади охотничьих угодий региона.

Ключевые слова: элитарность, Западный регион Украины, охотничьи звери.

Kratyuk O.L., Khoyetskyi P.B. Social importance of hunt

To 40th of XX item traditions of elite hunt became firmly established in the Western region of Ukraine, in the second half of the last century – not elite hunt. At the beginning of XXI item the tendencies of elites of hunt are traced in a hunting economy. It is created near 50 hunting economies with the private pattern of ownership. The area of economies is insignificant, is more than 8 % from the general area of hunting lands of region.

Keywords: elite hunt, Western region of Ukraine, game animals.
